

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3739>

LALE DEVRİNİN DEKORU III. AHMED YEMİŞ ODASI INTERIOR SPACE FROM AN ICONIC THE FROM THE TULIP PERIOD

Salih SALBACAK*

Öz

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılda en güçlü dönemini idrak ederken 17. yüzyıla gelindiğinde iç isyanlar ve süre gelen savaşlar neticesinde ortaya çıkan sıkıntılar devletin yöneticilerini ıslahat kararları almaya zorlar, 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı imparatorluğu, ıslahat kararlarının ve batılılaşma hareketlerinin yaygınlaşacağı uzun süren bir barış dönemine girer. Daha sonradan 'lale devri' olarak adlandırılacak bu süreç Sultan III. Ahmed ve Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşanın önderliğindeki ıslahat hareketleri ile devlette yeni bir bakış açısı kabul görür ve ilk adım olarak Paris'e, ardından Avrupa'nın önemli merkezlerine elçiler gönderilir. Avrupa'nın teknik ve teknolojik gelişimini yakından takip eden elçilerin raporları Payitahta yakından takip edilir. Özellikle dönemin Paris elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Avrupalı yaşam tarzını, kenti, tiyatro ve opera binalarını, konutları, sarayları ve bahçelerini anlattığı Fransa Sefaretnamesi adlı raporu, İbrahim Müteferrika öncülüğünde kurulan matbaada basılarak Osmanlı Payitahtına ulaştırılır. Bu gelişmeler mimariyi yakından etkiler. Süreç içerisinde Avrupa mimarlığı, yapım sistemleri ve yeni plan tipleri yabancı mimarlar vasıtasıyla Osmanlı Payitahtında etkisini göstermeye başlar. Çalışmada dönemin genel yapısı ve mimarlık ortamı, batılılaşmanın ve dönüşümün en hızlı yaşandığı İstanbul'un genel durumu son olarak da lale devrinden günümüze aktarılabildiği belki de tek resmi iç mekân olan Topkapı Sarayında yer alan III. Ahmed Yemiş Odasının; iç mimari özellikleri ve süslemeleri irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lale Devri, Batılılaşma, Mimari, İç Mimari.

Abstract

During the Ottoman Empire realized its strongest period in the 16th century, when the 17th century came to light with the internal rebellions and the troubles that arose as a result of the wars that forced the rulers of the state to take reform decisions, with the Pasarofca Agreement signed in 1718, the Ottoman Empire entered a long period of peace in which reform decisions and westernization (Europeanization) movements became widespread. This process, later called tulip period, was built by Sultan III. Ahmed and his Grand Vizier Nevşehirli Ibrahim Pasha a new perspective in the state is accepted, and as a first step to Paris, and then to Europe's important centers are sent to the ambassadors. The reports of the ambassadors who closely follow the technical and technological development of Europe are closely observed in Payitaht. Especially, the report of the French ambassador XXVIII. Çelebi Mehmet about the European lifestyle, city, theater and opera houses, residences, palaces and gardens of the period, was published in the printing press established under the leadership of İbrahim Müteferrika. These developments affect architecture closely. In this process, european architecture, construction systems and new plan types begin to show their influence in the Ottoman Capital through foreign architects. In the study, the general structure of the period and the architectural environment, the general situation of Istanbul, where westernization and transformation took place at the fastest, could be transferred from the tulip era to the present day, perhaps the only official interior and it is located in Topkapı Palace. III. Ahmet Yemiş Chamber; interior design features and interior decorations are examined

Keywords: The Tulip Period, Westernization (Europeanization), Architecture, Interior architecture.

*Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Osmanlı tarihinde XVIII. yüzyıl, devletteki gerilemeye çözüm tartışmalarının yaşandığı ve batılılaşmaya doğru bir geçiş dönemidir. Bu geçiş döneminin ilk adımı da 1703'te bir isyanla tahta çıkan III. Ahmed'in yine bir isyanla (1730) son bulacak saltanat yıllarını kapsayan ve Osmanlı'da batılılaşmasının zeminini oluşturan (1718-1730) Lale Devridir. Barışın tesis edildiği ve savaşların yıkıcı etkilerinin unutulmaya çalışıldığı bu devirde Osmanlı siyasetinde yeni bir dönem başlar: III. Ahmed ile Sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa yönetimindeki Osmanlı idaresi, komşuları ile savaş yerine barışı tercih ederek yenileşmeden yana uygulamalarda bulunurlar. Bu dönemde, Damat İbrahim Paşanın gayretleri ile batının ulaştığı teknik düzey elçiler vasıtası ile takip edilerek Osmanlı ile batı kültürü arasında bir kapı aralanır. Yenileşme programının ilk hedefi askeri reformlar ile orduyu çağın ihtiyaçlarına göre güçlendirmek olsa da ordunun temelini oluşturan yeniçerilerin tepkilerinden çekinildiği için reform hareketleri etkisini daha çok toplumsal yaşam üzerinde gösterir.

Payitaht İstanbul'un öncülük ettiği bu yenileşme uygulamalarını kısaca incelediğimizde: İstanbul'da, şehircilik faaliyetlerinin geliştiği görülür, Boğaz ve Haliç imara açılır, su yolları tamir edilir, yangınlara karşı önlem için tulumbacı ocağı kurulur, esnafa denetim getirilir, sağlık alanında da gelişmelerin yaşandığı bu dönemde çiçek aşısı uygulanır. Edebiyata gelince de bu dönemde ilk Türk matbaası tesis edilerek sarayda tercüme heyeti oluşturulur ve dönemin önemli ismi Nedim bu heyetin başına getirilir. Bu değişim ortamında giyim kuşam, kadın erkek ilişkileri, musiki ve yeme içme alışkanlıklarında da değişimler görülür, Topkapı Sarayının eğlenceleri kapalı duvarların dışarısına taşarak halk tarafından görünür hale gelir ve bu eğlence ortamının halkta da yansımaları görülerek İstanbul'daki kahvehane ve meyhane sayılarında artışlar görülür.

XVIII. yüzyıl Osmanlı tarih yazınında Lale Devri adı yer almamakla birlikte tarihçi Ahmed Refik Altınayın 1913 yılında yayınlanan İkdam gazetesindeki makalesinde ve daha sonra basılan kitabının başlığında Lale Devri adını kullanması ile birlikte bu ad Osmanlı tarih yazınına girer (Özcan, 2003, 81). 15 Nisan 1719'da İbrahim Paşanın III. Ahmed'e Kâğıthane'de verdiği ziyafet, Lâle Devrinin başlangıcı olur. Daha sonra 24 Mayıs 1719'da, Sadrazam Damat Nevşehirli İbrahim Paşa, ziyafetlerini, cirit gösterilerini, at koşularını ve pehlivan güreşlerini kapsayan Lâle Devri eğlencelerinin en görkemlilerinden olan Kâğıthane şenliğini düzenlemiştir. Ertesi yıl ikinci ilkbahar ziyafeti 26 Nisan 1720'de, İbrahim Paşa'nın Beşiktaş'taki sarayında düzenlenmiş ve bu dönemin ilk lâlâ eğlenceleri ya da lâlazar seyranı kabul edilmiştir (Sakaoğlu, 2000, 17).

Lale Devrinin eğlence yönü giderek ön plana çıkar ve Nedimin, "Gülelim eğlenelim kâim alalım dünyadan / Gidelim serv-i revanım yürü Sadabada" mısraları dönemi özetleyen bir formül olur. Şenlik ve eğlencelere saray öncülük eder, Seyyid Vehbi'nin Surname-i Vehbi adlı eserinde III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü için Haliçte kırk gün süren şenlikler Levni'nin minyatürlerinde anlatılır (Şekil 1). Yine dönemin ünlü ressamı Vanmour'un resimleri (Şekil 2) Lale Devrinin eğlenceleri ve gündelik yaşamı hakkında bilgiler vermektedir. Toplumsal hayatta bu gelişmeler yaşanırken mimaride bu değişim hareketinin uzağında kalmaz. Şehircilik ve imar çalışmalarının hızlandığı Payitahtta devletin üst düzey yöneticileri ve varlıklı aileleri, Boğaziçi ve Kâğıthane'nin Sadabad bölgesine yerleşirler.

Şekil 1: III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü tasvir eden minyatürlerde Aynalıkavak Kasrı

Şekil 2: Vanmourun III. Ahmed'in av partisi adlı tablosu.

(Surnâme-i Vehbî, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 92^b-93^a)

1. Lale Devrinde Mimari ve İç Mekân

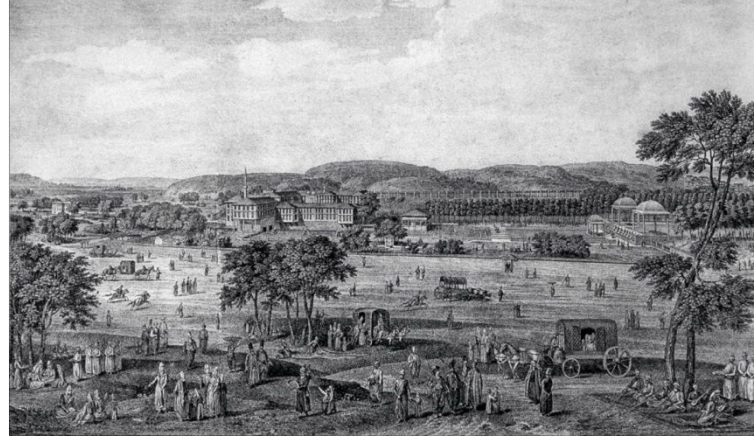
Lale Devrinde, Avrupa'ya gönderilen elçiler mimarideki yenileşmenin yönünü belirler, özellikle de dönemin Paris Elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Paris ve Versailles Sarayı betimlemeleri Osmanlı yönetiminden büyük ilgi görür. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Versailles Sarayını: Koruluk içerisinde, şadırvanlı havuzları bulunduğunu, kubbeli divanhanesinin pencerelerinin bahçeye baktığını, duvarları aynalarla ve küçük halılar ile kaplı olduğunu ve zeminde de sırma ve nakışla işlenmiş kilimler bulunduğu şeklinde anlatır (Uçman, 1975: 20). Bu betimlemeler ve Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Payitaht İstanbul'a gelirken yanında getirdiği Fransız üsluplu mimari planlar, iç mekân çizimleri ile çeşitli mobilyalar mimaride yapılmak istenilen yeniliklere öncülük eder ve Lale Devri iç mekânın sınırlarını çizilir.

Tarihçi Ahmet Refik Altınay Lale Devri adlı kitabında: Topkapı Sarayına her dönem tadilat ve eklenme yapıldığının altını çizerek, musiki ile şiiirden zevk alan III. Ahmed'in en çok zaman geçirdiği hünkâr sofasının iç mekânı detaylandırmaktadır. Sofanın Haliç'e bakan pencerelerinin önüne bu dönemde yüksek bir teras yapıldığından ve sofanın duvarlarının boydan boya aynalarla ve çinilerle süslü olduğunu yazar (Altınay, 2011: 10). Bu sebeple de Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Versailles Sarayı betimlemelerinin şimdiden Osmanlı'nın yönetim merkezine nüfus ettiği ortaya çıkar. Altınay: Sultanın, kış mevsimini bu sarayda geçirdiğinden, ilkbaharda ise bazen Karaağaç Köşkü'ne, Tersane Bahçesi'ne bazen de Eyüb'e, Valide Sultan Köşküne gittiğinden ve sultanın güzel manzarası bulunan kır gezintilerinden zevk duyduğundan söz eder (Altınay, 2011: 10). Tersane Bahçelerinde inşa edilen ve günümüze değişerek gelebilen Aynalıkavak Kasrı Sultan III. Ahmed'in Haliçteki şenlikleri seyrettiği Surnâme-i Vehbî deki minyatürde de yer alır (Şekil. 1).

Bu dönemde Payitaht İstanbul'da büyük bir mimari hareketlenme görülür; Boğaz ve Haliç imara açılır devrin özellikle yoğunlaşma merkezi de Kâğıthane'nin Sadabad bölgesidir. Uğurlu, mamur yer anlamına gelen Sa'dabad, Kanuni döneminden beri İstanbul halkının önemli eğlence ve mesire mekânlardan birisidir. Evliya Çelebi, kuyumcu ve saraç esnafının burada çadırlarını kurarak hem eğlendiklerini hem görüşmeler yaptıklarını belirtir. 1717'de Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın burada verdiği bir kır şöleninde III. Ahmed'in çevreyi tanıyıp sevmesi ile de Sadabad bölgesi ünlenir. Böylelikle 1722de Kâğıthanedede padişah için yapılacak sarayın önündeki dere yatağı temizlenip iki tarafı muntazam rıhtımlı düz bir kanal içine alınarak bu bölgelerde üst düzey devlet yöneticiler için köşkler kasırlar inşa edilir (Aktepe, 2002, 335-374). Cezar bu dönemi; "Boğaziçi ve Kâğıthane kıyılarını süsleyen Kasr-ı Hümayun bahçelerinin renk renk lalelerle süslendiği bir dönem yaşanmakta, birçok divan şairi tarafından da bu bahçelere, köşk ve kasırlara methiyeler düzülerek, tarihler düşülmektedir. Şüphesiz S'ad-âbâd dönemin ruhunu yansıtan en önemli yapılarıdır. Burada inşa edilen köşkler, kasırlar, bahçeler, havuzlar, su kanalları, fiskiyeler, şelaleler ki Versailles, Fontainebleau saray köşk ve bahçelerinden ilham alındığı kaynaklarda sıkça ifade edilir bu dönemin sosyal hayatının ve yaşayışının en önemli ilham kaynaklarıdır (Cezar, 1998, 57). Şeklinde tanımlar.

Sadabad bölgesinde yapay havuzlar inşa edilir ve bu havuzların etrafına İstanbul'un çeşitli yerlerinden getirilen ağaçlar dikilir. Hatta III. Ahmed'in bu ağaçların getirilmesi için ferman yayınladığı da bilinmektedir. Su ve ağaçların birleştiği peyzajda inşa edilen köşk ve kasırların bahçeleri Fransız usulü biçiminde düzenlenir. Bu köşk ve kasırlardan Kasr-ı Neşat, Sadabad ve Hüsvabad Kasr-ı gibi yapılar günümüze ulaşamamış olsalar da dönemin gravürlerinden elde edilen bilgiler ışığında geleneksel Osmanlı sivil mimari özelliklerinden kâgir zemin üzerine ahşap malzemenin inşa edildikleri, cumbalı ve kiremit çatılı oldukları anlaşılır. Bu dönem iç mekânlarında da batılı tarzda mobilyalar toplumun genel kullanımında yer almaz iken, duvar ve tavan kaplamaları ile iç mekân dokumalarında barok ve rokoko üslupta s ve c kıvrımlı yoğun süslemelerin öne çıktığını dönemin İngiltere Elçisinin eşi Lady Mary Mortley Montagu'nun mektuplarındaki tasvir edilir.

Lady Montagu'nun mektuplarında; ziyaret ettiği bir köşkün tavan kaplamasında altın yaldızlı sepetten dökülen envai çeşit meyvenin neredeyse insanın üstüne düştüğünü aktaran Lady Mary Mortley Montagu'nun bu betimlemesi dönemin Barok ve Rokoko gibi Batı stillerinin Osmanlı iç mekânlarına taşınmasına dair açıklayıcı bir tanımlamalar yapar (Arıburun, 2012, 62).

Şekil 3: Lâle Devrinde Sâdâbâd Sarayı ve Kâğıthane mesiresini gösteren gravür.
(D'Ohsson, Tableau générale de l'Empire Ottoman, II, lv. 84)

Lale Devrinde Üsküdar ve Kadıköy sahilleri de yapılaşmadan etkilenir. III. Ahmed'in damadı Silahtar Ali Paşanın Fatma Sultan ile evlenmeden önce yaptırdığı sarayda bunun örneklerindedir. Yine Altınay'ın Lale Devri adlı kitabında bu saray, deniz kenarında ve korusunun bulunduğu yüzü geçen odalarının hemen hemen hepsinin harikulade bir şekilde süslendiğinden söz ederek sarayı: her odada mermerler, yıldızlar, gayet ince resimler bol miktarda mevcuttu. Pencere camları İngiltere'nin en güzel billurlarından seçilmişti. Özellikle hamam dairesi çok güzeldi. Kurnalar, çeşmeler, döşemeler, tamamen mermerdendi. Tavanı yıldızlarla, duvarları zarif çinilerle süslüydü. Sarayda Sultan III. Ahmed'in ikametine tahsis edilen odanın duvarları hep sedefle süslenmiş, aralarına çivi yerine zümrütler serpilmişti (Altınay, 2011: 10). şeklinde tasvir eder.

Lale Devrinin baş mimarı Kayserili Mehmet Ağadır. İstanbul'da saltanat ailesi tarafından girilen birçok inşaa faaliyetinde görev almıştır. Özellikle Boğaziçi ve Kâğıthane'nin imarında büyük rol oynamıştır (Erdoğan 1962: 5). Lale Devrinin de sivil mimari örneklerin yanı sıra ibadethane, medrese, türbe, han, hamam ve özellikle çok yaygın görülen meydan çeşmeleri gibi kamusal yapılarda inşa edilir. III. Ahmed devrinin İstanbul'a bıraktığı ve bugün şehir fizyonomisinde yeri olan elemanlar Ayasofya, Üsküdar gibi meydan çeşmeleriyle, anıtsal bir kaç çeşme ve Divanyolu'nun iki tarafında, Türbe ile Çarşıkapı arasındaki vezir kompleksleri ve Üsküdar'da Yeni Valide camisidir (Kuban, 1970, 39).

Lale devri ile birlikte gelenekten biranda vazgeçmeyen ancak batılı etkilere de açılan Osmanlı mimarisini Altınay: Batıda 14. ve 15. Louis devirleriyle, doğuda Safevî saltanatının haşmetli mimarı ve şehircilik uygulamalarının aşağı yukarı eşzamanlı bir örneğidir (Altınay, 1973, 23). Benzetmesiyle yorumlar. Yine Bizantolog ve sanat tarihçi Semavi Eyice: Batı tesirli Türk sanatının bu geçiş safhası içinde artık dışarıdan gelen tesirler ile karakterini kaybetmeye ve yeni biçimlere bürünmeye başladığı açıkça belli olduğunu. Lale Devri sanatında yabancı ve batıdan gelen sanat sızmaları bilhassa süslemenin aşırı derecede çoğalması ve bu arada Türk sanatının o yıllara kadar hiç bilmediği bazı elemanlarının da kullanılmaya başlaması ile kendini belli eder (Eyice, 1981, 164, 165) sözleri ile tanımlar.

2. Lale Devri İç Mekânı: III. Ahmed Yemiş Odası

XVIII. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da yoğun lale yetiştirildiğinden dolayı Yahya Kemal Beyatlı bu dönem için Lale Devri tabirini kullanmıştır (Özcan, 2003, 81). Lale bu dönemin simgesidir, lalezar adı verilen lale bahçeleri dış mekânlarda görsel bir armoni oluştururken iç mekân süslemelerinde de diğer çiçekler ve bitkiler ile birlikte çinilerde, dokumalarda, kumaşlarda, halılarda ve seramik kap kacaklara desen olarak kullanılır.

Çiçek, yazının icadından önceki anlatımlarda önemli bir imge, geçmiş uygarlıklardan günümüze de güzelliği ve zarafeti simgeleyen bir nesnedir. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelinceye kadar Türk kültüründeki yazıtlarda, sanatsal öğelerde ve gündelik yaşamdaki gereçlerde çiçek desenine yer verilmiş ve çiçeğe çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Nitekim Berlin'de bulunan Pergamon Museum

içerisinde sergilenen Selçuklu dönemi Kubadabad Sarayı kalıntılarındaki seramiklerde (Şekil. 4) yine İstanbul Arkeoloji Müzesi kompleksi içerisinde sergilenen 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu dönemi seramiklerinde de (Şekil. 5) çiçek desenleri yer almakta. Bu sebeple de Türk sanatında çiçeğin iç mekânda kullanılan bir süs ögesi olduğunu da belgelemektedir. Osmanlı iç mekân süslemelerinde de oldukça geniş yer bulan çiçek anlatımı Lale Devri ile yeni bir üslup oluşturur ve bu dönem süslemelerinde kullanılan çiçeklerin stilize edilmeden doğada bulunduğu haliyle yani natüralist bir teknikte anlatımı görülür.

Şekil 4: Selçuklu dönemi seramikleri.

Şekil 5: 13.yy Anadolu Selçuklu dönemi seramikleri.

Lale Türk sanatında kutsallaştırılan bir çiçektir. Nitekim tek soğandan bir çiçek veren lale Osmanlı sanatında Allahın birliğine atfedilerek, camilerin, türbelerin ve sivil yapıların iç mekânlarında yaygın bir süs ögesi olarak kullanılır. Geleneksel Türk tezyini sanatlarında kullanılan hatayi (stilize edilmiş çiçek ve bitki anlatımı) motifler XVI. yüzyılda saray nakkaşısı olan Kara Memi ile çiçek ve bitki motifleri izlenimci bir üslupla yorumlanarak yarı stilize edilmiş biçimde resmedilir. Ancak XVIII. yüzyılda batılılaşma etkisi ile Osmanlı sanatına giren barok ve rokoko üsluplarının da etkisiyle klasik Türk tezyini sanatlarında kullanılan natüralist teknikteki çiçek bezemeleri harmanlanarak şükûfe (süslemeye sadece çiçek motiflerine dayanan bir üslup) adı verilen yeni bir üslup ortaya çıkar. Barok bir vazo içerisinde, kurdele ile bağlanmış, tek çiçek veya saksı içerisindeki çiçekler doğadaki görünüşleri gibi natüralist bir şekilde resmedilir.

Mimar ve kalemî sanatçısı Semih İrteş, XVIII. yüzyıl batı etkisindeki iç mekân tezyinatını hocası Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'den şu bilgilerle nakleder: Süheyl Ünver Hoca, XVII. yüzyılın sonunda başlayan batı tezyinatı üslûbunun, XVIII. yüzyılda çok genişleyerek, hem kitabî hem de mimari tezyinatımızın bütününe hâkim olduğunu söyler. Batının barok ve rokoko üsluplu mimari ve tezyinatı, Osmanlıda XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra özellikle İstanbul mimarisinde kendini yoğun biçimde göstermektedir. Bu yüzyılda dini ve sivil mimari eserlerimizin hem iç hem dış nakışları barok ve rokoko üslûbunun hâkimiyetindedir. Türk rokokosu adı altında andığı tezyinattaki yeniliğe dair, Türklerin yüzyıllardan beri devam eden çiçek sevgisinin yeni bir anlayış içinde gerçeğine daha yakın biçim ve boyama teknikleri ile yapıldığını söyler (İrteş, 2014, 14).

Osmanlı tezyini sanatlarında natüralist üslûptaki çiçekler; mimarîde ve iç mekân bezemelerinde yaygın olarak yer alır. Lale Devri iç mekânlarından günümüze kalabilmiş nadir örneklerinden olan III. Ahmed Yemiş Odası da bu anlayışın yoğun olarak kullanıldığı alanlarından birisidir. Oda: Topkapı Sarayının Harem dairesinde yer alır ve giriş kapısı üzerindeki kitabeden 1705 de yapıldığı anlaşılmakta yine Sultanın yemek yediği ve iç mekândaki bezemelerinden dolayı Yemiş Odası ismini aldığı düşünülmektedir. Oda I. Ahmed Kitaplığı, Havuzlu Köşk ile Hünkâr Sofasına bitişik konumdadır ve on beş metrekare taban alanına sahiptir. İçerisinde bir ocak bulunan (Şekil. 9) odanın kâgir duvarlara takılan ahşap panolar üzerine natüralist teknikte resmedilen vazo ve saksı içerisindeki lale, gül ve karanfil motifleri (Şekil. 7) ile sepet ve tabak içerisindeki armut, üzüm, incir, nar gibi meyve kompozisyonları (Şekil. 8) mekânın ana karakterini oluşturur.

Şekil 6: Yemiş Odası süsleme detayı.

Şekil 7: Yemiş Odası duvar detayı.

Şekil 8: Odanın duvar süslemeleri.

Şekil 9: Yemiş Odası ocak detayı.

Şekil 10: Odanın tavan görünümü.

Şekil 11: Odadan süsleme detayı.

Odada bu anlatımlar, dünya nimetleri, bolluk, bereket ve cennet çağrışımını düşündürmekle birlikte yoğun bir şekilde kullanılan bu betimlemeler altın bordürler ile odanın duvar ve tavanlarını sınırlandırır. Duvarlarda Türk rokoku olarak tasvir edilen Edirnekari tekniğinde işlenmiş süslemeler, nişler, aynalar ile duvar ve tavanın birleşiminde oluşan yazı kuşağı ve kuşağın altında da altın mukarnaslar yer alır, tavanının ortasında ayna olduğu bilinmekle birlikte günümüzde tavan cam ile kaplıdır (Şekil. 10). Odanın içerisinde bulunan ocak aynı teknikle resmedilmiş bitki motifleri ile kaplıdır ve iç kısmında da manzara resmi yer alır. Oda oldukça renkli, süslü bir iç mekâna sahip olması sebebiyle de döneminin küçük bir dekoru niteliğindedir.

Sonuç

Lale Devri, Osmanlı tarihi batılılaşmasının ilk adımı olarak kabul edilir. Bu dönemde: Şehircilik, imar, asayiş, ticaret, sağlık gibi sosyal alanların yanı sıra sanatta da canlanma gözlenir. Müzik, edebiyat gibi kültürel alanlarda da Osmanlı sosyal yaşamına etki eden birçok yenilik uygulanır. Saray, tüm bu sosyal ve kültürel dönüşümü ve yenileşme programını destekleyerek himaye eder. Bu dönemde, Osmanlı Payitahtı İstanbul batılı üslupta yaşam ile tanışır. Eğlence ve şenlikler dönemin ana karakterini oluşturur. İstanbul'un kentli sınıfı oluşur ve bu sınıf dönemin ruhuna uygun, barınma, yemek yeme, eğlenme, giyinme gibi alışkanlıklar edinir. Mesire yerlerinde kadınlı erkekli ilişkiler yaygınlaşır, kadınlar açık alanlardaki eğlence ve etkinlikler ile akşam eğlencelerine katılır hale gelir. Dönüşümün merkezi Kâğıthane'deki Sadabad bölgesinde ve Boğaziçi'nde bahçelere taşan akşam toplantıları ve

eğlenceleri yapıların içi kadar dış mekânlarını da görünür kılar. Doğal çevre ile bütünleşmiş havuz ve yapay göllerin etrafında lale ve diğer çiçeklerle donatılmış bahçeler çoğalır ve yeni inşa edilen köşkerin bu bahçelere görece biçimde programlandırılır.

Hassa mimarlar ocağının çalışmaları ile kendine özgü bir üslup oluşturan Osmanlı mimarlığı, Mimar Sinan ile mimari mirasımızın anıtsal yapılarının inşa edildiği klasik dönemini idrak ederken 18.yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı'nın değişen siyasi konumu ile paralel gelişen bir mimarlık ortamı mevcuttur. Batılı eğilimlerin görüldüğü bir geçiş döneminde yoğun ve gösterişli bezeme programları içeren barok ve rokoko gibi üsluplar Osmanlı mimarisine girer. Ancak bu dönemde etkili olan barok ve rokoko üslupları mimari plandan çok cephelerde ve iç mekân süslemelerinde yer bulur. Nitekim III. Ahmed'in Topkapı Sarayının girişine yaptırdığı meydan çeşmesinin cephelerindeki akant frizleri bu batılı üslupların ilk örneklerinden olur.

Lale çiçek olarak yetiştirilmenin yanı sıra hem soğanından kaynaklı ekonomik değeri hem de sanatta ve mimaride desen olarak kullanımından dolayı bu dönemin simgesidir. Osmanlıda çiçek sevgisi ve yetiştiriciliği yabancı seyyahların notlarında, Evliya Çelebinin anlatımlarında yer bulmakla birlikte Kanuni Sultan Süleyman'ın Topkapı Sarayında çiçek bahçeleri düzenlediği bilinmektedir. Yine Reşat Ekrem Koçu bir makalesinde, on yedinci asır başlarında Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretlerinin lâle merak sardığını ifade edilir. Devrin simgesi olan lale ve çiçek sevgisi Topkapı Sarayı içerisinde yer alan III. Ahmed Yemiş Odasının duvarlarına nakşedilerek çiçek ve meyve desenli süslemeler iç mekâna taşınır ve iç mekânda vazo ve sepetlerin içerisine natüralist teknikte betimlenir. Lale devrine özgü bir üslup olan natüralist teknikteki çiçek, meyve ve bitki betimlemeleri dönemin iç mekânlarını süsler ve bu üslup İstanbullu ustalar eli ile Anadolu ya da yayılır.

Kültürel bir yükselmenin görüldüğü Lale Devrinin eğlence yönü giderek sanatsal çalışmaların önüne geçer, toplumsal hayatta başlayan değişim her kesimde olumlu karşılanmaz. Devlet makamlarımdaki atamalarda liyakate uyulmadığı söylentileri, geleneklerden uzaklaşdığı düşüncesi, toplumun belirli bir kesimine nüfus eden eğlence düşkünlüğü ve sarayın aşırı masrafları neticesinde konulan ek vergiler merkezde ve merkez eksenli taşrada hoşnutsuzluklar yaratır. Patrona Halil önderliğinde başlayan kanlı bir iç isyan ile III. Ahmed tahttan indirilerek Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın hayatına son verilir. Bu dönemde yapılan köşk, kasır ve lale bahçeleri tahrip edilerek Lale Devrine son verilir. Ancak bu devirde başlayan batılılaşma ve reform hareketleri devam eder. Osmanlı tarihinde, Lale Devri, sefa, eğlence ve abartılı masraflar ile anılsa da sarayın toplumsal yaşamdaki değişimi ve sanatı desteklemesi ve daha sonraki gelişmelere zemin oluşturması sebebiyle kültürel yükseliş yaşandığı ve şiirin, dansın, edebiyatın gündelik hayata katıldığı bir rönesans dönemi olarak da değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, Münir (1958). *Patrona İsyanı, 1730*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Altınay, Refik Ahmet (2011). *Lale Devri (1718-1730)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arıburun, Ece. L. N. (2012). *19. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyaları: Batılılaşma Etkisi ve Biçimsel Açından Yemek Kültüründeki Değişim Süreci*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cezar, Mustafa (1998). *Osmanlılarda 18.Yüzyıl Kültür ve Sanat Ortamı*. İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları.
- Erdoğan, Muzaffer (1962). *Lale Devri Baş Mimarı Kayseri'li Mehmed Ağa*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Neşriyatı.
- Eyice, Semavi (1992). Batılılaşma. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (c.5 ss. 182-186). Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- İRteş, Semih (2014). Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünverin Tezyinatı El Sanatları. *İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Sanat Ve Meslek Eğitimi Kursları (İsmek) El Sanatları Dergisi*, S.17, s.14.
- Kuban, Doğan (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı. *Mimarlık Dergisi*, S.79, s.39.
- Özcan, Abdülkadir (2003). Lâle Devri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (c. 27 ss. 81-84), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sakaoğlu, Necdet (2000). *Lale Devrine Genel Bir Bakış, İstanbul Armağanı: Lale Devri*. (ed. Mustafa Armağan), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Uçman, Abdullah (1975). *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefaretnamesi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.